

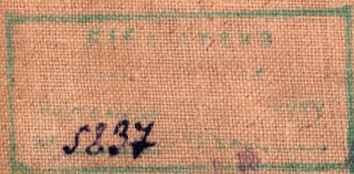
6844

У2
М-91

ІГОР МУРАТОВ

ДЕРЖЛІТВИДАВ

НОЯ 1947

M91

ІГОР МУРАТОВ

**ОСТАП
ГОРБАНЬ**

ПОЕМА

НБННУС

6844

Державне Літературне Видавництво
Київ — 1938

✓

Handwritten in purple ink:
6844
6844
6844

Не час лише вином розваги
пісенні чари повнить нам,
забувши воєн димні стяги,
безжурним вірить солов'ям.
Навчите ж нас, старі баяни,
слова у вічний силав зливать,
і землю вславлену боями
правдиво й просто оспівать.

I

Мов над дитиною своєю
скорботна мати вся в сльозах,
над українською землею
схилилась осінь. Не в житах,
не в пшеницях вона купалась,
і не садами йшла тоді,—
а першим золотом послалась
по бур'янах, по лободі...
І курені, і банди, й сотні
поля топтали, ідучи,
і люди гнані і голодні
змінjali рала на мечі;

у полі висохли криниці,
ніхто не сів і не жав,
голодний рік, мов чорна птиця,
над краєм стомленим кружляв.
Та вже студені оболони
несли дощі землі моїй,
і запашні солоні соки
тугою кров'ю гусли в ній;
перегнивало в ній коріння,
і скрізь точилися бої,
щоб завтра з нового насіння
зростить високі врожаї.
І тиха осінь колисала
в озерах тучі, і щодня
дівровам щедро дарувала
нові казкові убрання;
дуби червінцями горіли,
і краплі бронзи клен ронив,
і в синій синяві чорніли
прощальні крила журавлів.

А над Дніпром і через Вислу,
через Донець і через Буг —
мости зруйновані повисли
безладням рейок, шпал і дуг;
набиті димом і штиками
хто й зна чиї, хто й зна куди,
пробиті кулями й вітрами
ішли військові поїзди;
і поринали в степ, як в море,
у целені туману й злив,
їх не спиняли семафори,
не доручали їм жезлів.
Одних прокляттям зустрічали,
лишали другі смерть і страх,

а третіх квітами квітчали
трудящі в селах і в містах;
вони в серцях любов велику
й відвагу несли молоду —
на зло біди, супроти лиха,
лихому панству на біду.
В боях шляхами степовими
через Донеччину й Кубань —
багато верст пройшов із ними
і наш герой — Остап Горбань.
А зараз в темному вагоні
сидить — не курить, не співа;
безсило впала на долоні,
немов пудова, голова ...
Зігнувся. Зблід. Нудьгу і втому
лишив у серці клятий тиф, —
і командир бійця додому
на відпочинок однутив.

Узяв Горбань консервів банку,
хлібець, манерку для води,
і на глухому полустанку
зліз і пішов собі ... Куди?
Були шляхи прямі і косі,
і скриті в травах степових, —
по них пройшли солдати босі,
солдати в чоботях чужих.
Під чорним знаменем руїни
стокрот лютіше всяких банд,
по селах рідної країни
пройшов вімецький окупант.
Червоне військо відступало,
а слідом сунула біда —
ішла грабіжників навала —
ішла денікінська орда.

Дротів колючих ржаві пута
тяглись шляхами в долину ...
Горбань постояв на розпутті,
і мовчки вибрав ділину.
Далеко звідси до Лиману,
не легко рухатись в імлі,
та знову певно і слухняно
ступають ноги по землі.
І озираючись довкола,
по зорях він шукає путь,
і золоті болючі кола
перед очима не пливуть.
І він пожадливо вдихає
медв'яний запах степовий,
і наче вперше відчуває,
що він одужав, він живий!

А як прегарно на світанні
в степу осінньому, коли
він слуха шепоти останні
задумливої ковилі!
У вишині, над головою —
всі зорі: стань і полічи ...
Та вже нема того спокòю,
що володів усім вночі.
Вже видно перекотиполе,
яке зростає кожну мить,
стрибає вгору, никне долу,
і знов легким м'ячем летить.

Тьмяніють зоряні дороги
перед відчутим світлом дня,
і вже на всім — якась тривога,
мов знак досвітнього ждання;
все придивляється і слуха,

синіє здолана імла,
і ось — тонка, яскрава смуга
прозорий схід перетяла,
і все навкруг порожевіло,
і в світлі сонця постають
і там і тут круті могили,
мов гори золота. Не чуть
ніде ні голосу, ні кроку,
ні стрілянини з дальніх сел;
над степом високо - високо
зорею чорною — орел.
І вітер тут на вольній волі —
густе, настояне вино ...

Іде Горбань, іде поволі,
мов зачарований. Давно
він тут не був. Як давня згадка —
далека рідна сторона, —
а там — ні матері, ні батька,
а там — ні хати, ні човна!
Та є оселя, де ізмалку
зростав, як син коханий, де
весела подруга Наталка
давно Остапа з фронту жде.
Наталка!.. Як вона не схожа
на жодну з подруг у селі, —
його білявка прехороша,
його „польтавка“ (так її
усі дражнили за вимову,
яку од матері взяла).
Вузькі рудуваті брови ...
Всміхнеться — дівчинка мала,
нахмуриться — доросла жінка,
заплаче ... Та частіш вона
сміялась весело і дзвінко.

Казали люди: „Похватна!
І робить, сміючись,— щаслива“...
А чим не весело було?
Хто ще умів так жартівливо,
коли од спеки — і село,
і хвилі, й степ дримають тихо,
і навкруги анітелень,—
усім на подив і на втіху
співать на березі пісень!

Вона була, як порцеляна
між сильних бронзових жінок
старого, рибного Лиману.
Її легкий дівочий крок
пташиним шелестом здавався
у скрипі кованих чобіт,—
та їй ніколи не ввижався
ні став, ні твій, ні шепіт віт
святково вбраної черешні,
ані полтавські солов'ї,—
і тільки співи нетутешні
до сліз бентежили її,
коли увечері на ганку
співала мати... Все ж дочка
була найсправжня задніпрянка,
рибальська дівчина гнучка;
Дніпро, степи й південне небо
ввійшли од батька в плоть і кров.
Оце — Наташка Горбанева,
його життя, його любов.

Три дні й три ночі проминуло,—
аж на четвертий день здаля
солоним холодом війнуло,
і дика росяна земля

ген за могилою старою,
де чайки скрик, де хвиль ігра
зливалася з голубизною
широководого Дніпра.
Остап Горбань прийшов додому.
Нічний розвіявся туман,—
на узбережжі золотому
його село — Старий Лиман.

II

Хто бачив селища рибалок,
де лози хляться руді,
і, наче довгі весла впали,
послались коси по воді?
А там, де пилу сива хмара
у вічній тиші степовій,
хаті похилі, мов отара,
спішать униз, на водоній;
навколо них тинів не видко,—
хіба що хмара кине тінь,
а то усе пожовкне влітку,
і тільки степ, і тільки синь...
Нема ні вулиць, ні майданів,
мов на почівлю табір став;
отак і тут в Старім Лимані:
і рибний дух, і запах трав,
і край села дрібні городи,—
то сонце їх попалить вщерть,
то геть знесе лиха негода,
то град поб'є, то щось іще...
Ані черешень, ані гаю,
ані струнких тополь,— зате

все в м'ясній чаді завмирає,
коли акація квіте.

Та люди міцно тут осіли
з дідів на сотні трудних літ:
Дніпро — ось мудрість їх і сила,
Дніпро — їх молодість і хліб!
То повен гребенів кошлатих,
а то ясний і тихий, — він
почесний гість на їхніх святах,
коли спішать з усіх хатин
навстріч баркасам господарки,
і діти радо верещать,
і довго ждуть лиманці чарки
від орендатора Ляща,
який на березі частує
рибалок пітних — всіх уряд,
і тут же здобич в них купує
„по дружбі“. А над степом — чада:
хазяйки дружно смажать рибу,
і дим пливе за три версти,
риб'я захопивши, гуска дига
і слять на потросі коти...

Привіт тобі, Старий Лимане,
хай мирно дві твої течуть,
і цвітом сонячним, духмяним
рясні акації цвітуть!

О, час путини весняної,
коли вертаються човни,
пропахлі теплою ікрою
і кріпким духом свіжини,
коли Дніпро в годину равню
відіб'є вперше небеса
і, повен жирної тарані,—

останню кригу колеса,—
люблю твої безсонні ночі,
коли при місяці ясний —
весь вкритий здобиччю — тріпоче,
лиснє берег, мов живий;
люблю й забави молодечі
ясної літньої пори,
коли під вигуки малечі
летять крилаті буєри,
а в дощ — під захистом брезенту,
густі й пахучі, як вино,
повільні дідові легенди
про повне див Дніпрове дно ...

Цвіти, цвіти, мій щедрій краю,
південна рідна сторона!
Тепер уся країна знає
твоїх героїв імена!
І в час, коли синів багатих
стрічає щастям кожен день,
і на твоїх колгоспних святах
співаєш ти нових пісень,
коли життя так буйно квітне,
людей на гребінь підніма,—
ти словом згадуєш привітним
свого Остапа недарма ...

З обличчя гарний, рівний станом —
був любий всім, та не хвалився;
що не одягне — все пристане,
неначе в нім і народивсь.
А що вже майстер танцювати!
Отак не вмів ніхто й піде!
Отож куди не піде з хати —
вервечку хлопців поведе!

Заграй нам, мабуть, гармоністе,
як грав Остапові колись,
щоб знов ровесники плечисті
у танці весело зійшлись.
Дівчата вийшли на пісочок,
за вітром стрічечки летять,
пішли носочок у носочок —
лише підбори дріботять!
Та ось — Горбань.

„Гей! ширше коло!“
за руку дівчину: — „Ходім!..“
Пішов навприсядки навколо,
аж стало весело усім!
Його любили й шанували
старі й малі — усі навкруг...
„Оде козак!“ дівки зітхали,
а парубки: „Оде так друг!..“

.....
Горбань пізнав усе навколо:
пісок, шаланди смоляні,
сухих акацій віти кволі,
халупи згорблені, сумні.
Од моря той же вітер віє,
і той же запах од землі,
та він іде й не розуміє,
що сталось тут, в його селі.

Он повертається з обходу
старий баркас, та на бортах
нове ім'я — „Зоря свободи“,
а на кормі — червоний стяг.
І там і тут — шумливі юрми,
он — бійка, танець, сплеск долонь,
десь рокотять військові сурми,
десь надривається гармонь:

6849

„Ох яблучко,
червонесеньке,
не пиши мені письма,
друг милесенький!
Не пиши мені,
та й не кажи мені,
з дезертиром я ночую —
веселенько мені!
Од австрійців тікав,
і од німців тікав,
чуть од страху не вмер,—
георгівський кавалер!
Гармонь моя,—
трьохрядка моя,—
кавалери, як халери,
я — мов ягідочка ...“

Рибальське селище гуляє,
а Прокіп Шило вікна б'є,
рибальське селище співає
і за свою комуну — п'є!
Ще б пак! Сюди недавно з міста
прибув денікінський загін,
поручик мовив урочисто:
„Мобілізація!“ Та він
забув про тих, що до Лимана
прийшли з окопів навесні,
про їх невигоєні рани,
про їх гвинтівки нарізні.
Сюди дорогою страшною
принесли в селища вони —
один — хворобу, другий — зброю,
і всі — ненависть до війни.
Геть фронт! Яка ж безумна сила
їх заклика в смертельний вир!?

За день два наступи відбили,
і от — в Старім Лимані мир,
і Барабаш — рибалка сивий,
старий бунтар — керує всім,
і Лящ вклоняється поштиво
вчорашнім наймитам своїм.
Для всіх відкрито в нього двері,
усім чита газетку „Дзвін“, —
і скрізь „від імени есерів“
нову комуну славить він.
Де б рибак не гомоніли —
він до розмови пристає ...
його племінник, Прокіп Шило,
на ці „художества“ — плює!

На фронті бився за медалі,
здобув чотири, та дарма! —
не ті часи тепер настали,
„порядку“ в світі більш нема.
Нема — й хто зна — чи буде скоро,
нехай повік розгардіяш,
йому плювати на докори,
йому ніщо сам Барабаш!
Хай над дідами головує
в отій комуні. Мир, так мир!
Недовго Шило погостює,
невже прийшов з Карпатських гір
для того, щоб ізнов конати
в човні рибальському весь вік?
Амінь. Гуляти, так гуляти,
Він, Прокіп, — вільний чоловік.
Горбом багатства не здобудеш,
тачанка сниться — не баркас,
а ці — „Комуна“! Ех, і люди ж,
тут багатіти саме час,

а не робить. Зелені ... білі ...
гетьманці ... німці — все одно
життя — аби душа у тілі,
а в місті золото й вино,
по селах борошно і коні
ще й молодіці маків цвіт ;
в червонім артдивізіоні,
що з тиждень там в степу стоїть,
в яру ховається од білих,
здобуть „максимів“ і гармат,
набрать в Лимані хлопців смілих,
і в путь, і чорт йому не брат ...

А в хаті Прокоповій — тиша,
там в самоті, смутна, бліда,
листа на фронт далекий пише
його дружина молода.
Як розказать про все одразу,
де слів незвичних їй знайти,
як вилить всю гірку образу,
все горе вилить в цім листі ?!
Жила, як всі, як всі, любила,
як всі, збиралась до вінця, —
і от усе перекрутила
війна негадана одя ...
Ішов на фронт ... гармошка грала ...
писав листи — і перестав ...
Ну, що ж ? хіба вона не ждала ?
Він, може, й сам інакший став ?
Забув Наталку ... одружився ...
Вона не винна ! ні ... не те ...
Весь світ кругом перемінився, —
Не так акація цвіте,
Не так Дніпро вночі хлюпоче,
Не так гримить весінній грім,

і плачуть, гірко плачуть очі,
які не плакали при нім ...

Минають без числа, без ліку
тяжкі хвилини, довгі дні ...
Вона не любить чоловіка!
Вона його не любить! ні!
Як целучилось? Як це сталося?
Що скоїлось? Ніхто не зна ...
Отямилась, опам'яталась,
Збагнула — заміжем вона.

Ходив з гармонню, залицявся,
і не подобався ... і от —
весь білий світ їй зав'язався ...
Їй піде двадцять другий год ...
А потім піде двадцять п'ятий ...
І буде п'яний нелюб бить,
при всіх жебрачкою взивати,
ще й батька сивого ганьбить ...

Бач, орендаторський племінник,
Лящівський родич ... Куркульня!
І золотий його годинник,
і вся чванливая рідня
гидкі, противні! Кожне слово —
у саме серце — гострий ніж ...
Коли б усе вернулось знову!
Хіба втекти ... Втекти? Куди ж?!
Їй Остап не повернувся,
од нього й вісточки не чуть,
і рідний батько відсахнувся,
і в гості подруги не йдуть ...
Та скласти до ладу не сила
у серці знайдені слова,

тремтить рука її невміла,
поникла долу голова ;
і на кошлатому папері
лягає пляма. Тишина
навкруг. Та ось здригнулись двері —
„Гей, швидше, жінко!“ — і вона
стрічає нелюба, і мука
в її очах. Вона мовчить.
В його руді, немов гадюка,
гармонь розірвана сичить ...

III

Є в світі люди — їм не треба
ані чудес, ані скарбів,—
а от подивиться на тебе —
і зрозумів, і полонив.
Він не розказує про дива
і небувальщин не плете :
усе в очах його правдиве,
усе в словах його просте.
Такий і друзів не розгубить,
і не поплутає доріг :
коли він любить — значить, любить,
коли несправедить — навік.
З таким і люди, з ним і правда,
це Прокіп Шило розумів,—
тому в селі не дуже радо
він гостя нового зустрів.
Зате хлоп'ята — інша справа :
Остап! — його послухать варт,
їм все із уст його цікаво —
пригода, спогад, пісня, жарт ...

Він розважа дідів похмурих —
солдат, рибалка, хлопець свій,
що не загинув у Мазурах,
і тиф зборов, і знов живий,
і знов майстерними руками
будує хлопчикам човни
з шматка газети, і так само
сміється дзвінко, як вони.

Шукай в Лимані й за Лиманом —
не знайдеш двох таких орлів:
його ніхто не бачив п'яним,
але й ніхто не перепив.
З таким гульнути — мило - любо!
Та ні, не вік йому гулять,
диви — зімкнулись тісно губи,
на них упертості печать.
Вони таять незламну волю,
Дніпровських сел суворий лад,
закон — покласти головою,
та не вертатися назад.
І навіть в жарті, в кожному слові —
поважна стриманість і міць,
і смоляні, крилаті брови
чарують кращих молодичь.

Та він одну, одну шукає
між молодичь і між дівчат, —
нудьгою серце обкипає, —
чому про неї всі мовчать?
Чому вона його не стріла,
чому за руку не взяла,
чому не вимовила: „Милий“,
через село не повела
до батька: „Ось мій наречений!..“

А може ... Ні! вона жива!
В бою, крізь гул гармат шалений
він ясно чув її слова;
він пам'ятав у самотині
дівочих рук її тепло,
з країв далеких очі сині
його вернули в це село.

Він довго ждав. Пора припала
зійтись у парі їм навік ...
Подумав так — і легше стало;
і тут побачив — віддалік
стоїть Наталка. Поруч — Шило.
Удвох ... при людях ... пліч о пліч ...
Вона так дивиться несміло,
не підійшла ... Так ось в чім річ!
Так ось чому його сусідки
одводять очі, ось чому
поміж дівчат її не видно!
І стало соромно йому,
і стало гірко: проміняла.
А він ішов, а він прийшов.
Куди? До кого? Лють скипала,
геть од запитань! од розмов,
од спогадів!

Та ось із хати
виходить сивий Барабаш,
спішить улюбленця обняти:
„А що? вернувся сокіл наш!“
І тричі парубка цілує.
„Де пропадав? Давай одвіт!
А я, оде заснув. Не чую.
Старий: до сотні — сорок літ ...“

Проте лукавство молодече
таїлось в дідових словах,—
ще не зігнулись дужі плечі,
і пальці скручували двях
в залізний вузол, як мотузку;
збиравсь на влови — бурмотів:
„Таким як я, в могилі вузько,—
в Дніпрі ховайте, без пощів...“

Він патріарх, усе він знає,
йому й підкорене усе,
Лиманську раду він скликає
із дев'яти рибальських сел.
І зараз за його наказом
гримить призивний барабан,
і двадцять сім рибалок разом
в Старий збираються Лиман.

Взялись вузлами їхні руки,
слова їх впевнено течуть,
для них героєм бути не штука —
тут боягузи не живуть.
Життя їх трідне, доля строга,
одвічні звичаї — круті;
з них не один через пороги
колись водив тугі плоти.
Вони співають пісень не вміють,
і над усе шанують мідь,
і мову вітру розуміють,
як той мисливець мову птиць.
Ідуть, поважно радять раду
дніпровські сиві рибакі,
і гострий дим од самосаду
тече крізь чорні чубуки;
на всьому знак суворих селищ,

бо тут щодня, як на війні,
брезентні куртки не простелиш —
вони, мов панцери стальні.

Стоять діди, пропахлі димом,
в дрібному золоті луски;
в них трьохлінійки за плечима
і набивні дробовики.

„Для чого кликав, Барабаше?
Що нам сьогодні скажеш ти?“
І патріарх похмуро каже:
„Для того, щоб на влови йти“.
„Так, так ... А хто ж це піде?“
„Знаю!“

Кругом — розгул. А ви — самі.
А хто, крім нас, за нас подбає,
вже й недалеко до зими ...“

„Що ж нам робить?“

„Гуляти досить“.

„Ми не гуляємо ...“

„Ще б пак!“

А хлопці, хлопці! — де їх носить?
Кому дозволено в байрак
складати зброю? Відки люди
тягають борошно? кажіть!
ще місяць - другий — банда буде,
а не комуна. Вільно жить
не вміємо. Кажу вам знову —
ви власть!“ —

Він вибив з люльки жар,
вказавши на Остапа, мовив:
„Ось вам воєнний комісар.
Під його руку — варту, зброю,

патрони, порох, самогін.
Про влови радьтеся зі мною,
а за порядком стежить він!

Горбань спокійно подивився,
а сам подумав: як на гріх,
старий ні трохи не змінився,
і примх не кидає своїх.

Його спитали:

„Звідки?“

„З фронту“.

„Утік?“

„Я тифом заболів“.

„Ходив — за генералів?“

„Проти“.

„Постеж за Шилом...“

„Зрозумів“.

IV

Іще не смерклося надворі,
коли гукнули: „Хто живий!?“
І люди стомлені й суворі
зайшли: „Де комісар новий?
Гей, комісаре! Що робити?
Хоч ти б їх розуму навчив:
артилеристи — вражі діти
не хочуть брати в нас харчів...“

„Заждіть... які артилеристи?“

„Червоний артдивізіон...“

• Харчі возили... треба ж їсти...

Денікін їх з усіх сторін
одрізав — ну, й сидять в ярочку,
сховались, значить, — сміхота!

А командир — „людей“ і точка.
Оде наказував листа
Читать народу ...“

„Прочитаєм!“ —

старий одмовив. „Ну, читай,
Остане ... ми їм помагаєм,
не хочуть — бог їм помагай!“
Ось лист :

„Лиманці! На Вкраїну
прийшли пани і куркулі,
щоб знов селяни гнули спини
на кров'ю зрошеній землі!
Полки червоні відступили,
але повернуть ся вони.
Є завдання: зібрати сили
і з тилової сторони
розбити ворога. Усюди
трудящі проти білих банд.
Лиманці! Нам потрібні люди
і шість готових в путь шаланд;
За мир, за владу рад — в атаку!
Не потурайте куркулям ...“

Тут Барабаш скинів: „Чортяки!
Їм мед ще й ложкою? Не дам!
Нехай не ждуть цього. Не буде.
Ані душі, ні півдуші.
Всім впали в око наші люди ...“
Тоді до Горбаня: „Пиши!
Пиши, що треба совість мати,
що рота я свинцем зацхну
тому, хто буде закликати
людей безвинних на війну;
що ми не тямим на гарматах,
що тут не полк, — просте село,

що досить наших у Карпатах
і на Мазурах полягло;
що нас не зманиш у походи,
що в нас єдина думка є:
селянам — степ, рибалкам — воду,
і кожен б'ється за своє!..
що я до інших не мішаюсь,
а на однім таки стою:
на владу совєцьку покладаюсь
і жизнь свободну визнаю!

Усе пиши, Остапе! Чуєш?..“
Горбань не втерпів, одказав:
„Ти що ж, старий, бійців годуєш,
щоб їх живими ворог взяв?
Вони звернулись до Лимана,
бо, мабуть, більш не можна ждять...
Вони — робочі і селяни:
І ми людей повинні дати!“
Нахмурилась дід: „Нехай робочі.
Та в них своя, видати, путь.
Я смерті їхньої не хочу.
До нас покликав, бач, не йдуть!
Спитай — чого? Дніпро — багатий.
Всіх нагодує. Так куди ж!
Ізнов кортить їм воювати!
А хлопці наші, хоч заріж,
не хочуть. В нас тепер — свобода.
Не буду силувати їх.
Нема на це моєї згоди...“
Горбань неначебто притих.
Він зрозумів: коса на камінь
наскочила. Почався бій,
і впертість зрощену віками,
як зброю, виставив старий.

Він мрію про життя щасливе
і зашкарублх літ пітьму
у серці поєднав примхливо.
І в вічі дивиться йому
Горбань спокійними очима:
„Гаразд“. Він виклик цей прийма.
Його на фронті правді вчила
„Окопна Правда“ не дарма.
Услід він дивиться старому,
і все збагнув, і добре зна,
що не споминок мирний дома
йому судився, а війна.
Війна сувора й справедлива,
якій віддасть до краю все,
яка навіки рідним нивам
і мир і спокій принесе!

Старий лютує: „Нам видніше,
як встановить новий закон“.
Горбань не слухає. Він пише
свого листа в дивізіон:
„Програму вашу прочитали.
Скажу, поскільки сам солдат,
що завтра йти — надії мало,
а днів за десять — в акурат.
Простіть нам за нехватку хліба,
бо ми ж одрізані од всіх,
возьміть од нас капусту й рибу,
і ждiть до себе, як своїх.
Щоб ваших враг не запримітив,
Я сам навідаюся в яр,
за дим лишаюся з компривітом
Горбань, воєнний комісар“.

Надвечір лагодилась буря.
 Мов кораблі з густої мли,
 стемнілим степом тіні хмурі,
 в ярах ламаючись, пливли.
 Іще мовчали темні надра,
 а вже круту могилу дим
 встеляв, і тьму сигнальна ватра
 крилом черкнула огняним;
 піщані коси туманіли,
 і от — з пучини, з глибини —
 зітхнув Дніпро — і погатили
 на тихий берег табуни
 гнучких, негнузданих, грайливих,
 ординських вольних басунів;
 стікала піна з білогривих,
 і стовп води круг них київ.

Рибалки мовчки працювали
 при тьмянім світлі ліхтарів,
 шаланди крила розгортали
 і рвались в море з якорів ...

Коли старий зайшов до хати,
 Горбань спокійно спав, не чув;
 прокинувся — де він? Не згадати ...
 Ах, правда, — дома! Він забув!
 Як добре дома! Темні лави,
 фанерна шибка — бурі слід,
 колода в закутку душлава,
 де в вільний час шевцює дід.

Все у хатині строго й просто,
 і пахне в ній — усе кругом —

сухою рибою і гострим,
гірким дідівським тютюном.
Тут, в темних сінях, чи не вперше
рибальську мудрість він пізнав :
і як з лози плетуться верші,
і скільки треба ставить лав,
коли Дніпро міліє; нащо
повинні блéшні так блищать,
чом ціни впали, й де найкраще
в цім році здобич пролавать.
Драки, кубóші і сандóлі —
були словами перших літ ...
Ні, не спіткала хлопця доля
всіма зневажених сиріт!
Іван Горбань в Дніпрі загинув
(в Дніпрі і жінку поховав),
напризволяще хлопця кинув,
та Барабаш до себе взяв.
Сказав: „Приймай, хазяйко, — жалко.
Годуй — робота не важка“.
Тоді всміхнувся до Наташки:
„Стрічай в колісці приймака!..“

Давно лежить Барабашиха
в сирій могилі край села ...
У хаті затишно і тихо;
горить свіча; в кутках — імла;
і, наче хитре павутиння,
огонь нерівний запліта
навколо себе тóнкі тіні.
Надворі осінь. Дощ. Сльота.

Та зараз весело у хаті:
старий з Остапом знов зійшлись —
усе минуле пригадати,

поговорити, як колись.

Їх кращі друзі поруч сіли,
тут Бойко — перший помічник
Барабаша, і кум Барило,
і сват Микита.

Поміж них —
повільна, як вода Дніпрова,
не скаламучена ніде
години літньої — розмова
про всяку всячину іде.
„Отож (старий оповідає)
з малим (вказав на Горбаня)
поїдемо — усе питає —
не стомиться, не закуня ...
Таке було непосидюще,
допитливе: що тут? що там?
Чому на морі хвилі дужчі?
Отож кажу вам — капітан!
Бува й до ночі метушиться...“

Горбань всміхається. Йому,
мов наяву, дитинство сниться:
ось він вилазить на корму
важкого чорного баркаса
„Маруся“; вітер з голови
зриває шапку й стогне басом ...
Сьогодні — йдуть за острови:
це хто й зна де!

Остан — щасливий ...

Над степом сутінки важкі ...
Хтось каже: „Хмариться на зливу.
Готуйте, хлопці, черпаки!“

І справді, — небо почорніло,
мов опустилося, і враз —

надвоє луснуло й встромило
між лози блискавку ; баркас
хитнувся, і дзвінки й холодні
враз впали струмені.

„Наляж!“

В Остапа свій черпак сьогодні:
легкий. Це дядько Барабаш
йому зробив... Тепер — за діло!..
Та ось вже й сонце пришекло,
і тепла пара йде од тіла...
Хіба не вчора це було?
Хіба солдатський шлях суворий
і справді — він, Горбань, пройшов?
Хіба уперше він, не вчора
сказав Наталді про любов?!

А Барабаш говорить знову,
а гості слухають і п'ють,
і сині хмари тютюнові
круг них, як спогади, пливають.
Вони пливають, і ледве чутні
слова зливаються у сміх,
і образ милий, незабутній
смутий Горбань шукає в них;
на всіх устах — ім'я кохане,
на всім — дівочих рук сліди,
і от з вечірнього туману
вона повільно йде сюди;
і він назустріч поспішає,
брече крізь морок навмання,
та втома серце наповняє,
і зупиняє Горбаня.

Немає сил — здолати втому.
немає сил — підвести рук.

Знайомий сміх ... і гуркіт грому ...
Усе — злилось в єдиний звук ...
Гримить, настирливо зростає ...
а звідусіль повзе цітьма,
і спалах небо розтинає ...
Геть, геть, мара ...

ІІ — нема.

ІІ нема — й нема нікого,
неначе світ осиротів;
і наяву гірка тривога
сповняє серце до країв.

Старий скінчив оповідати,
і зникло все — Дніпро й човни;
останні гості йдуть із хати,
і вдвох лишаються вони.
Горбань мовчав. Та в цім мовчанні
було запитання без слів,
було несміле сподівання, —
і дід немов би відповів:

„Бач, не діждала. Що ти вдієш?
Дурне. Зелене. Молоде.
За лихом, синку, не поспієш,
од нього й не втечеш: знайдé!
Усе війна перекрутила,
несе, немов дурна вода —
цих у шпиталь, а тих в могилу.
Ех, знаєш ... горе — не біда!
Ще й кращу знайдемо. Їй - право,
дівчат такі орли, як ти,
моргнувши раз, за себе брали:
не важко це добро знайти!
Кажу тобі: забудь про неї,

як я забув оце,— і квит.
Тепер в Лимані Горбаневі
любов'ю бавитись не слід.
Нас не чіпа Денікін — добре.
Ми тихі — і до нас не лізь.
Та є в селі такі „хоробрі“—
в бандити пнуться. Стережись,
не зачінай, Остапе, Шила,
з ним треба мирно. Тільки так.
В його руках велика сила,—
за ним — аби гульнути всмак —
і парубки й дівки — юрбою,
дарма, що жінка молода ...
Стривай, Остапе ... Що з тобою ?*

І стало тихо. І вода
десь однозвучно дзюркотіла
в нічній скуйовдженій імлі,
і сальна свічка догоріла
на кривоньому столі.
Горбань зігнувся. Нерухомо
до ранку мовчки думав він.
Про що? Цього не знають нікому.
Здалось, що в світі він один
лишився, що полуда спала
з очей, і горе він збагнув ...

Остапе мій, і я бувало
поміж людьми самотнім був ;
бродив, топтав дороги срібні
у тиші місячній ясній,
листи забуті й непотрібні
і я беріг, Остапе мій !
І в час нежданої розлуки
приходив сон минулих літ,—

Її тонкі дитячі руки,
Її очей блакитний лід.
І я пригадував одразу —
усім порадикам на зло —
не каюття і не образи,
а все відрадне, що було;
вона невидимо лишалась
на всьому, чим я жив колись,
на тім мосту, де ми прощались,
у тім саду, де знов зішлись.
Не проклинай же ці хвилини,—
я світлу радість в них відчув,
бо я любов свою єдину
ні в снах, ні в буднях не забув!

VI

Як не стомивсь Горбань з дороги —
бандитам все ж не підвезло:
вночі дозор здійняв тривогу,
і вранці знало все село,
що зброю шиловці носили
до потаємних переправ,
що комісар затримав Шила
і сто гвинтівок одібрав ...
Лютус Прокіп: „я віддячу!“
А Лящ сміється: „мабуть — зась!
у мене, знаєш, нюх собачий —
тут гра сурйозна почалась.
Куди ж тікати, коли під боком —
такий „товариш бойовий“?!
Ми ходим всі під божим оком,
все ж треба мати розум свій!

А „ти кричиш: У мене — банда!“
чортам на роги лізеш сам...
Приміром — я віддав шаланди
попросять хату — теж віддам“.
„В „соціалісти“ записався —
того й мудруєш...“
„От біда!
Як був дурний — такий зостався!
Весь вік, як в полі лобода,
людей не знавши, хлопче, ріс ти
та слухав тут Барабаша...
Такі, як я, „соціалісти“
дадуть голоті одкоша!
Є дурні в світі — звісно, вірять,—
мовляв, зрівняємось колись...
Хазяйським оком треба мірять
усе на світі... так, брат, вчись!
Недовго гратись в комунарів,
моє добро ділить отут!
Хоча б скоріш Денікін вдарив,—
а то такий — ведмежий кут!..
Що правда, тільки позавчора
один мій вірний чоловік
подався з вісточкою в город...
А тут, будь ласка,— більшовик
з'явився в гості чорт зна відки,
людей морочить, як на гріх...
Узяв я хлопця на замітку,
не легко здихатись таких...
„На фронт!“ — ти знаєш, що це значить?
Гармати й люди... вдарять в тил...
тоді вже він тобі віддячить,
він запанує, а не ти!
Ні! треба здихатись Остапа...“
„Як?“

„Я ж казав — у мене вчись :
Хились ... Ходи на задніх лапах ...
На пузі лазь, — а в душу влізь !“
„Порадь — побачим“.
„От, приміром,
Наталку любить він твою ...
Подумай, Шило ... любить щиро !“
Зблід Прокіп : „я його уб'ю !“ —
„Уб'єш ?“ — В Ляща не те на думці,
в його ділах дурниць нема,
його лукаві одnodумці
снують по хатах недарма ;
і між людьми, немов гадюка,
зрадлива чутка - поговорі,
що комісар здіймає руку
на їх, здобутий кров'ю, мир ;
людей лиманських закликає
на вірну смерть у степ тікати,
на суд - розправу білій зграї
село покинете віддати ...
А Барабаш немов не чує,
про що говорить все село,
та вже комусь біду віщує
його нахмурене чоло ...
Він Горбана зустрів суворо :
„Невже крім тебе тут нема
розумних ... Ач ! З'явився вчора —
вже й головує над всіма !“
„Що ж ? Хай тікає серед ночі ?
Нехай з гвинтівками біжить ?“
„Нехай біжить, коли не хоче
отут по - людськи з нами жити.
Нам без бандитів — легше буде.
А з Шилом — в дурні ти пошивсь ...
От бачиш — інде кажуть люде,

що за Наташку ти помстивсь...“

„Які ж це люди кажуть?“

„Всякі“.

„Приміром — Лящ?“

„А хоч би й він?“

Чи ж не людина?“

„Ну й „друзяка“!“

Сам — „комунар“, а старший син
служить денікінцям подався!“

„Ну, що ж?.. то — син. А він тепер
в соціалісти записався:

виходить — революцьонер!

За непорядки лає Шила,
човни громаді сам віддав...“

„Жаліє, значить, вовк кобилу...“

Ех, батьку! Я таких видав!

Він зна, що люди — за тобою,
тому й підлещується так...“

„Е, це не страшно!“

„Головою

ручусь, — він зрадник! Цих собак —
есерів — гнали ми від себе,

і зараз, батьку, будем гнать!

Соціалізму їм не треба,

на революцію плювають!

Комуна цю, щоб нас дурити

Лящі придумали...“

„Мовчи!“

В Лиманській раді теж не діти,

Лиманську раду ти не вчи!

Змінити хочеш хліб на порох,

Дніпровську воду на вогонь...

Хто б Лящ не був — хоч друг, хоч ворог —

Комуна — наша?“

„Ні,— його!..“

„Що ти сказав? Лиманську раду
з Лящем рівняєш ти? Ще раз
кажу — за нами йде громада,
дарма що сиві — сила в нас!“

.

Та інша сила повставала,
в смертельнім хрещена вогні.
Солдатське серце добре знало,
що справжній мир — війна - війні;
що рано в землю штик встромляти,
варить на березі уху,
коли ворожії гармати
віщують панщину лиху.
Життя окопне — невеселе,
зуміло правдоньки навчить,
вертались люди в рідні села,
гадали в мирі відпочить;
гадалось - думалось — не вийшло!..
Глитай в комуни за плечем...
І недарма лящівці дійшли
гостей частують первачем!
Взяла служивих кріпка дума,
і чарка випала із рук...
„Засіли вдома на біду ми,—
сказав Микола Черешнюк.—
Від Біломор'я до Сивашу
в Червоній Армії — брати.
Ой, Барабаше, Барабаше,
отямся — крутиш не туди!“
„Отож,— рвонувся Клим,— діждами,
породичались із Лящем!“
Зірвав — і в грязь втоптав медалі
кривим шпитальним костилем.
„Чого там! досить говорили!—

вмішався Голий, — врем'я — в путь!
Остап говорить — буде діло:
Більшовики не підведуть!
Давно ми щастя сподівались,
тож треба йти за нього в бій...
В сто партій зоналу писались,
а вірить випало одній!
А вірить випало — єдиній,
найсправедливішій з усіх —
такий вже, братця, незамінній,
за котру й згинуть не гріх.

Гей, комісарє! Час в дорогу!^а
І Клим до нього: „Завтра йти!
Чого ти квапишся, їй - богу,
невже когось боїшся ти?!
Невже й тобі до серця впали,
Горбаню, батькові слова?
Чи може тут причарувала
чиясь русява голова!?”

І, навіть не зійшовши з місця,
спокійно каже комісар:
„Вас п'ятдесят, а треба — двісті.
Я не боюсь ніяких чар!
Я знаю: схочем — діло буде:
за нас усі, крім глитаїв!
Ось тільки — знять з очей полуду,
таких знайти у серці слів,
щоб всі рибалки зрозуміли
до щастя й волі вірний шлях, —
не в їх комуні зараз сила,
а в перемозі на фронтах!
Збагнуть рибалкам нашим треба,
що нас в бою побіда жде,

хто проти нас — той проти себе,
хто з нами йде — за себе йде!
І рук Остап не покладає,
до нього люди радо йдуть,
круг себе молодь він збирає,
бійців готує в трудну путь.

.

А за Дніпром, на тому краї,
де степовий осінній сон,
бійців лиманських дожидає
червоний артдивізіон.
На зло панам в заморських танках
назвали друзі бойові
сім кулеметів на тачанках
і дві гармати польові —
дивізіоном. Звучне слово
прийшлось хлоп'ятам до смаку...
Лишали стоптані підкови
сліди в грязі і на піску,—
та болотами і степами
й горбами придніпровських круч
ішли гармати за полками,
тачанки мчали обіруч;
змішавши кольти і нагани,
гвинтівки і дробовики,
ішли вчорашні партизани,
в червоні зведені полки.
До міста — з військом регулярним
вони єднатися ішли
передосіннім часом гарним
по срібних хвилях ковили...
Прийшли. А в місті... в місті — білі!
Цього ніхто не сподівався...
Трьома шляхами відступили

назад у степ ... і от — зоставсь
в яру — одрізаний, забутий
дивізіон ... Як той орел,
до скелі ланцюгом прикутий
на волю рветься, — так до сел
сумний свій погляд обертає
дивізіону командир,
не їсть, не спить — і проклинає
одей чудний рибальський мир, —
і жде Остапа у неділю,
і довго дивиться у даль —
артилерист в душі й на ділі,
по спеціальності — коваль.

В пожовклій тирсі сплять гармати,
бійці зімкнулись в тісний круг:
„Гей, командире! Ми — солдати,
чи ж нам конати в цім яру?
Як мухи дохнуть наші коні,
та й ми знудилися. Ходім!“
І командир дивізіону
відповідає сумно їм:
„Не можна нам рушати з місця,
не можна кидати гармат,
нам треба душ — не менш, як двісті,
а нас із кіньми — п'ятдесят ...
Та йдуть рибальські загони,
Горбань веде нам флот шаланд,
і задрижать злотопогонні,
коли побачать наш десант!“

І знов бійці в траву лягають.
Отак два тижні — день - у - день,
і в небо дивляться й співають
на фронті складених пісень:

„Не плач, не плач, моя Маруся,
не побивайся, дорога,—
я скоро з фронту повернуся,
коли одіб'ємо врага.
Куплю, куплю тобі обручку,
в шовкову хустку загорну,
візьму, візьму за білу ручку
і сам на пальчик надягну.
Носи, носи мою покупку,
носи, у скриню не ховай,
дивись, дивись, моя голубко,
мене повік не забувай ...“

Вони співають, наче мріють,
немов летять у рідний край;
птики й гармати даленіють
і зеленіє тихий гай.
Хіба не мила то сміється?
А там — не яблуна росте?
І понад степом пісня лється,
сама, як цей безмежний степ.

VII

Хвилини першої любові!
Хто вас не згадує в житті?
І хто не заздрить юнакові,
що вперше стрінув на путі
свою любов, яка здається
вінцем краси, що в світі є,
з якою плаче і сміється,
і спільну радість пізнає!

Хай прийде старість, і невчасно
заступить нам юнацьку путь,
минулих літ огонь погасне,
та вас ніколи не забудь,
і поділунок в тихім гаї,
і ніч, в якій незвичне все, —
хоч сивина серця вмудряє,
і спокій в мудрості несе.
Щасливі ті, хто в дні спокою,
за мирним вогнищем сім'ї,
згадати можуть обидвоє
юнацькі зустрічі свої!
Про щастя вивершене ї повне
згадають з гордістю вони,
і слухатимуть їх любовно
змужнілі дочки і сини...

Їх вечір ясен, мов світання,
їх не розлучить сивина,
бо дружба — в справжньому коханні,
його ж — не вичерпать до дна!

А будні — в звичді, де скорились
холодній думці два життя,
яким кохання не судилось,
де ні докір, ні каєття
не потривожить животіння
даремно з'єднаних сердець,
де навіть спогади, як тіні,
і спочатку — всьому кінець.
Та в цьому їхня добра воля,
а значить — щастя...

Ні, страшніш,
коли розвидниться поволі,
і ясний розум, наче ніж,

туман рожевий розтинає,
і раптом все стає ясным:
„Невже вона його кохає?
Чому лукавить перед ним?“

Про це і думала Наташка
цієї ночі. Їй було
себе і мрій дівочих жалко:
все проминуло, все пішло
і не повернеться ніколи —
і молоді, безжурні дні,
і по воді веселі кола,
і поділунок у човні...

Чого їй жаль? Чого їй треба?
І що змінилося в житті?
Хіба не те над нею небо
чи ясні зорі в нім не ті?
Все той од краю і до краю
у небі зор ясний огонь,
та з нею милого немає,
вона покинула його!
Тепер навіки з нею Шило,
а з ним і просвітку нема.
Його ізроду не любила,
а зараз... що ж? Вона сама
тепер як слід не розуміє,
що їй подобалось колись, —
невже оця коротка шия,
де сині жили нап'ялись?
Чи підборіддя це, в якому
тупа сваволя і пиха?
Чи од Карпатських гір додому
про нього славонька лиха?

„Остапе, орле сизокрилий,
пощо барився на війні?
Пішла б до тебе я від Шила,
та не пробачиш ти мені!
А як пробачиш і забудеш —
віщує серденько моє —
кохатись з милою не будеш,
бо нелюб мій мене уб'є...“

Остап їй видиться і сниться,
перед очима постає.

Не спиться й Шилові, не спиться,
Горбань спокою не дає.
Нудьга. І дома теж не лучче.
Наталка в хаті, як чужа.
Та ні, його не ревність мучить,
досада ріже без ножа.
Служив, вислужувався. Нащо?
Усе обняв війни пожар,
а він — куди? Гульгій гулящий,
шинеля сіра ... „ко - му - нар“!
Ані баркасів, ані чину —
і жисть — пропащою пиши ...
Нехай дніпровська пучина
його бере в товариші, —
нехай на бенкетіх поживи,
верстаючи безславну путь,
страшним іменням „Батько Шило“
його в окрузі назовуть!

До схочу пито й перепито,
і хлопці згодні виступать,
пора „орлят“ літання вчити,
і в путь, і з богом,

в бога мати!

„Республіка“! — і вірять люди
Уміє, значить, вговорить.
Ні, дурнів світ не перебуде,
земля од брехень не згорить ...

Горбань в село — і все у нівець,
нема, нема шляхів назад.
А цей прибуду, як мисливець,
полює на його хлоп'ят;
співа пісень, веде розмови
і заворожує серця,
і кожне вимовлене слово
влучає в ціль вірніш свинця;
прийшов, прибрав до рук найкращих,
позаздрить можна: голова!
Було сто тридцять підходящих,
тепер лишилось — тридцять два.
І ті .. п'яниці, боягузи —
дай чарку, вже й хвостом крутнув,
а той — усіх в залізний вузол —
і проти Шила обернув.
Убить — і душу заспокоїть,
інакше — лихо не мине.
Ждать — не переждеш: всіх роззброїть.
Тікати — пізно: дожене.
Ну що ж ... (на мить зробилось гидко,
але всміхнувсь: не в бабі честь!)
і до Наталки: „Спиш, сусідко?
Ану, послухай. Діло єсть ...“

Вона і вірить і не вірить,
і од його тверезих слів
п'яніє: так одверто й щиро
ніколи він не говорив!

VIII

Коли історії старої
перегортаю сторінки,
і постають переді мною
повсталих селищ ватажки,
і з пітьми давності зоріють,
мов незгасимі вогні,
і грізний образ Жакеріу,
і мужній Тайлор на коні.
І героїчні турбаўці.
і Коліўщини сини,—
я знаю, як пани-убивці
тоді здолали їх: вони —
в полон хапали поодинці —
встромляли в спину зради ніж,
купивши військо за червінці,
продавшись чортові за гріш.
Бо в час відплати, в час пожежі,
коли вперед, вперед би йти —
ланів і селищ рідні межі
ставали смілим на путі.
Згасав огонь. Тюремні мури
зростали знов на їх костях,
і тільки лютні та бандури
журились потім по хатах ...

Будь славен клас, який зростили
заводів чад і рудень мла,
його вождів натхнена сила,
що за собою повела
у наступ армії народні,
чий вільний стяг зацмоменів,—
повстаньте, гнані і голодні,
робітники усіх країв!

Будь славно ти, гроза Жовтнева,
священна дружба міст і сел,—
і воля Леніна сталева,
і Сталін — ленінський орел!
І ви, герої непомітні,
комуни воїни! Не раз
гриміли в маршах труби мідні
про вашу славу і про вас;
ви, як творці і як солдати,
у тьмі ведмежого кутка
уміли з честю виконати
накази мудрого ЦК!

Ви на землі й на дальніх водах,
в серцях не знаючи вагань,
не відступали у походах,
а йшли вперед, як наш Горбань.

Любов до рідної країни,
як меч, підняв рибальський син:
його широка батьківщина —
старий Дніпро, і тихий Дін,
і Терек, і Нева туманна,
й коло Кремля Москва - ріка,
і Єнісей, де партизани
тайгою гнали Колчака!

Це він ізроду не хилився,
і слава йшла за ним услід!
Це він з червоними пробився
крізь фронт без хліба і чобіт.
Проніс од моря і до моря
зорю червоного бійця,
в годину радості і горя
лишався чесним до кінця!

.

Ось він веде розмову щиру
з товаришами у човні,
лежить його шинеля сіра,
майстерно згорнута, на дні.
На нім — зі стрічкою квітчаста
сорочка — з тих убрань, які
лише на празники, не часто
зі скринь виймають рибаки;
стара ховала: „На весілля, —
казала, — буде де тобі ...“
Що ж? Хай вкриває вітер сіллю
ці візерунки голубі,
і стрічку плетену, строкату
нехай порве на сто шматків ...
А втім — сьогодні ж в нього свято:
таки добивсь, чого хотів!

Він дума, й чорний вус кусає,
і довго дивиться туди,
де берег темний напливає
на смугу срібної води.
Дніпра непізнані глибини
промінням місяць пронизав —
он з краю лин — блукач осінній —
блискучу спину показав;
а он — уся залита світлом,
швидка, — неначе щось живе —
десь зірвана жовтневим вітром,
дубова гілочка пливе.
І з берегів вітрила видко —
мов крила білії вони ...

В цей пізній час — кого і відки
везуть рибальські човни?
Про що між хлопцями розмова

отам в передньому човні?
Про те, як весело на влови
ходили в Чорне море? Ні!
Вони з затоки плинуть. Обіч —
комиш високий шелестить,
на дні човна рибальська здобич
вологим сріблом не блищить;
не про шляхи морські, солоні
говорять хлопці молоді —
в червонім артдивізіоні
вони в гостях були: туди
Остап надумав завітати,
мовляв, подивимось самі,
чи там путящі в них гармати,
та й поговоримо з людьми...

Прийшли у штаб дивізіону
по всохлій, спаленій траві;
Остапа вздрівши, безборонно
їх пропустили вартові;
і командир зустрів душевно
і наче друга привітав
того ж Остапа: тут, напевно,
не раз, не два він побував.

Отак зійшлись. Уху варили,
німецький згадували фронт,
про села рідні говорили
і ще про шлях червоних рот,
що тиснуть з півночі уперто
на генералів, — та пани
руйнують, палять перед смертю
селянські хати і лани,
і до Лиману йдуть. І треба
огнем і сталлю їх спинить,

а тут без діла просто неба
дивізіон в яру стоїть.
Звичайно, ворога зустріне,
як слід, огнем гарматним він,
і, мабуть, сам в бою загине.
А от коли б сюди загін,
приміром, так — бійців на двісті,
щоб і гармати, і штики! —
пішли б атакою на місто,
де окопались біляки;
не ждали б їхнього приходу,
а з тилу поночі зайшли б,
тоді й було б — рибалкам воду,
усьому краю — мир і хліб!

Такі розмови полтавчани,
луганці й гомельці вели,
а гості слухали й мовчали,
і згоду мовчазно дали.
Вже над водою перші півні
перекликались в тумані,
і десь на сході коси рівні
порожевіли вдалині,
коли верталися лиманді,
схваливши комісарів план —
повести у неділю вранці
у славний похід весь Лиман!
Вони зуміють подивиться
у вічі смерті, як Горбань,
і Сеня Солод молодицю
залишить дома без вагань.
Покажуть знов панам зрадливим
в бою стрільців червоних мідь
і Новохатько жартівливий,
і мовчазний, похмурий Гридь.

Три дні минуло. У Лимані
спинилась осінь золота,
і над рікою срібнотканні
вона мережива спліта.

Давно пора дощам дощити
і виснуть сивим туманам,
та свій останній усміх літо
дарує водам і ланам.

Зів'ялий степ зітхає мрійно,
Дніпрові хвилі не шумлять,
навколо все дріма спокійно,
та людські селища не сплять.

Мов грозова свинцова туча,
понад Лиманом висне страх,
в пляшках недогарки тріскучі
горять до ранку по хатах ;
про білі банди скрізь розмова,
про те, що вся в огні земля,
і не допоможуть тут підкови,
на щастя везені здаля.

Як стати муром непохитним
за степ, за Дніпр і за човни ?
Ідуть під прапором трицвітним
недавно вигнані пани ;
без панських брехень, без прикраси —
палити й вішати ідуть ;
струмками крові їх лампаси
в англійські чоботи течуть.

Біда. Чим серце заспокоїш ?
Одбитись — чим ? сховатись ... де ж ?
Перед гарматами не встоїш,
од кулеметів не втечеш.

Їх спокій — присудом суворим
навис над селищем німим.
І віддуратись людям сором,
і страшно гинути із ним.
То що ж? Ховатися, як миші?
То що ж? Здаватися в полон?
І у розмовах все частіше
червоний артдивізіон.

Зійтись би!.. Скликати б громаду,
в єдине злить думки й слова, —
чого ж мовчить Лиманська рада,
про віщо дума голова?
Не веселять людей розмови
з упертим Їх проводирем.
„Одбились двічі, — каже, — й знову
одіб'ємось. А ні — помрем“.

А ворог суне, грізно суне,
кіннота куряву здійма...
Не страшно вмерти, здать комуна,
коли рятунку більш нема;
коли ось тут, біля порогу, —
ця зграя злучених собак,
і неможлива перемога.
Та комісар не каже так!
Та комісар інакше каже,
збира по селах свій загін,
і може й справді путь покаже
до перемоги саме він!

За ним недармо Шило стежить
недобрим поглядом своїм,
а комісар людей бентежить
і odkриває очі їм.

Зростає коло друзів нових,
він день і ніч поміж людьми,
і вже немало єсть готових
зустріть гарматнії громи.
Але мовчить Лиманська рада,
і весь Лиман тривожно жде...

Додому стомлений і радий
Остап Горбань сьогодні йде.

Нехай летять осінні птаці,
несуть у степ хорошу вість:—
„Стрічайте, друзі, веселіться,
до вас іде з Лиману гість!“
Ой, гість! Та ще й не гість, а гості,
над головами блиск штиків,
і ляжуть в полі чорні кості
заклятих наших ворогів!
Не підведуть його хлоп'ята
в дорозі трудній, бойовій...

Остап зайшов було до хати,
та на порозі став, як стій.
Не знає — щастя це, чи лихо?
З хвилину й слів знайти не міг.
„Здорова будь, Наталко“ ...

Тихо

всміхнулась, а в очах — не сміх.
Спитав: „Тобі до батька треба?
Зажди... Він зараз знайде теж...“
„Остапе, я прийшла до тебе.
Не знаю ... може, проженеш...“
Не зрозумів. Вона схопилась.
„Прощай“,— і до дверей пішла.
Спинив. На руки повалилась
і плаче, плаче, як мала.

Він знов знайомий голос чує,
і давні згадує літа,
солоні очі їй цілує,
русяву косу розпліта;
збулись надії потаєнні,
не вірить він своїм очам,
і повторяє любе ймення,
і що спитать — не знає сам.

Про що питать, коли обоє
в мовчанні вгадують слова,
і час безжурної любові
з туману згадок виплива.
Не їм пригадувать розлуку,
не їм спокутувать гріхи,—
вони ізнов еднають руки,
забувши сумніви лихі;
вони в серцях відчули знову
хмільне вино юнацьких літ,
над ними небо вечорове
і перед ними — ясєн світ!
В рум'яні сутінки із хати
ген до Дніпра ідуть вони,
і вітер дух солонуватий
несе з морської сторони ...

Х

Забудьмо, друзі, на хвилину
і збройний люд і п'яний спів,—
погляньмо, як спокійно плине
старий Дніпро між берегів.
Над ним розвіялися тучі,
сплеснув крильми осінній птах,

а він, задумливий, блискучий,
ледь посивілий по краях ;
лягай на хвилю, як в постелю,
такий вже лагідний : ручний !
Немов не він ламає скелі,
човни трощить у час пічний ;
немов не він — такий повільний,
весь — тиша й сонячна блакить —
у темних нетрах дух свавільний
і мужність велетня таїть !

Яких казок оповідають
старому верби уночі ?
Яких пісень йому співають
його підводні ключі ?
Які скарби і таємниці
на дні своєму він зберіг !
Йому вклонялися дзвіниці,
він чув татарських коней біг,
і дзвін меча, і гул гармати,
а він все ждав, зітхав із дна, —
щоб все минуше поховати,
як в давні роки Перуна ;
щоб над старі підводні гори
для слави рідної землі —
по хвилях вести в Чорне море
непереможні кораблі !..

.....
Туман послався. Вечоріло.
Дніпро заснув. Дніпро затих.
Останнім відблиском горіла
затока, схована в густих
очеретах. Забутий човен
гойдає хвиля золота,
і вечір цей, мовчання повен,

сумную пару обгорта;
схилились долу мідні трави,
не прошумить ніщо, ніде,—
він гладить голову русяву,
шукає слів — і не знайдє!..

„Наташко ... кинь його, не бійся,
одразу руки розв'яжи“.
„Остапе ... тільки ти не смійся ...
Ти розлюбив мене? скажи ...
Я ж знала: — ні! Тоді не сердься:
Я хочу жить. Я — молода ...
А лишимось — віщує серце,
що з нами скоїться біда!
Ізнов розлучать злії люди,
один же в мене ти, один!
А тут нас Шило не забуде,
не довго добрим буде він ...
Ну, подивись мені у вічі,—
чого ж ти квапишся?.. Війна
без нас мине ... Тікаймо швидше
сьогодні ж, зараз же ...“

Вона

в його очах шукає згоди,
боїться відповідь почуть ...
А вже дніпрові тихі води,
в туман вдягнувшись, течуть;
і над стемнілою рікою
з'явилися хмари тут і там,
і висне ніч над головою,
як присуд над її життям ...
Вона то весело сміється,
пита й одмовить не дає,
то від Остапа відхитнеться,
то знов говорить про своє

кохання щире, й гірко, владно,
щоб слова вимовить не міг,
цілує, плаче безпорадно,
немов прощається навік.

„Якби ж то знав ти, як тужила!
Сама на фронт хотіла йти,
в старій Стехи ворожила,
ходила в місто по листи!
Листи не йшли, а дні дівочі
минали геть без вороття;
за літо виплакала очі,
за два згубила я життя.
А зараз я... хвилину кожному
од тебе відповіді жду...”

„Наталко, їхать нам не можна.
На фронт, Наталко, я піду.
Дарма хитрує Прокіп Шило:
мовляв, „ідіть собі удвох,
а я візьму комуну з тилу —
і сам лишуся цар і бог“.
Йому давненько банда сниться,
а зараз, бач, тихіш води,
вовк обернувся на лисицю,
а ти не бійсь, до мене йди!
І хай він краше не лякає,
він нашу силу добре зна...”

Горбань Наталку обіймає,
та виривається вона.

„Ну, що ж... не йди... не йди
з Лиману...”

Це правда. Я тобі — чужа...”

І поміж них лягла нежданно
якась невидима межа.

В його очах росте тривога,
і він до болю відчува,
що Їхня зустріч ні до чого
і ні до чого Їх слова ;
вона тих слів не розуміє,
хоч він говорить знов і знов,
вмовляє, сердиться, не вміє
довести Її свою любов.
Її холод серце наповняє,
вона підводиться ... іде ...
Її ніхто не зупиняє,
ніде ніхто Її не жде.
Прийшла розлука неминуча.
Він розлюбив Її ... нехай !
І наче кинулася з кручі,
здаля гукнула : „Прощавай !
Спасибі, що не відцурався,
мене пів ночі цілував,
і розлюбив, і не признався,
і признавався — все брехав ...“

І більш не слухала нічого,
і через лози до села,
забувши хустку біля нього,
не оглядаючись, пішла.

XI

Не сподівався Прокіп Шило
на гостю пізно уночі,
не знав, як плакала — тремтіла,
з Дніпра додому ідучи ;
він недовірливо, як завше,
в п'їтьму вдивляється, й не зна,

не дума, що його проклявши —
його не зрадила вона.
Що за образу, за відмову
піти світ - за - очі з села —
від Горбаня вона любові
в ту ніч страшну не прийняла.

Куди піти? Кого спитати?
Був милий — більш його нема!
Забулось ніжне слово „тато“,
він став чужим. Вона сама.
Як тяжко ... як вона стомилась ...
Невже про все забудь пора?
Невже спочинуть їй судилось
на дні холодного Дніпра!

Вона іде їй не знає навіть,
в думки поринувши свої,
що зараз Лящ на карту ставить
любов і зненависть її.
Сидить він зараз проти Шила,
у плящі — жовтий самогін ...
Нічого Прокопу не мило ...
Він зовсім п'яний: плаче він.
„Що ти зробив зі мною, суко?!
Ти серце вивернув моє!
За що ж мені така мука?
За що? Скажи?..“

І знову п'є ...

„Коли б дізналась рідна мати,
що жінку шлюхою роблю!..
Та краще вбить її прокляту,
Аніж терпіти, як терплю!
Все'дно нема мені дороги.
Відав Наталку я дарма...“

„Чудний ти, Прокопе, їй - богу, —
Не ти б віддав — пішла б сама“.

„Та я б ...“

„Зарівав би? Дурниці!“

„Ні, Лящ, я знаю вже ... Вона
мене, як чорт хреста, боїться,
бо мій характер добре зна!
І не пішла б вона нізащо,
Коли б я сам не відпустив ...
Уб'ю!!“

„Ану — сідай. Ти б краще
повніше чарочку налив
та не пручався ... Дурню п'яний,
на — пий. Подумаєш: „уб'ю!“
Успієш. Може він з Лиману
таки не піде. А твою
жову законную до себе
у хату возьме. Чув? Тоді —
нічого більше нам не треба:
уб'єш — господь тебе суди!
Тоді вже — зовсім інше діло
перед народом ... Зрозумів?
Не комісара Прокіп Шило:
муж — кохуванику убив!“

„Коли ж це буде?“

„Може й вранці“.

Тоді й сказати саме час:

„Ну й комісар у вас, лиманді,
за бабу згинув — не за вас!“
Тоді побачиш, що в них вийде,
як буде він в сирій землі ...
Сам знаєш — поки сонце зійде,
Денікін буде у селі!
Дарма пручаєтесь, прокляті,
вас Лящ комуною провчить ...“

Підвівся — зирк : Наталка — в хаті.
„Ти тут ? Ти слухала ?!“

Мовчить.

До неї Прокіп : „Де блукала !?“

„Хіба не знаєш ?..“

„Чом прийшла ?!!!“

Невже на світі місця мало
тобі, крім нашого села ?

Чи може й справді мало ночі,
щоб з полюбовником втекти ?!!!“

„Куди ж я ... боже ... Він не хоче,
Він розлюбив мене ...“

„А ти ?!“

Ти, значить, з ним всю ніч крутила —
й до мене ?!“

„Ні !! піду сама ...“

Все'дно з тобою світ не милий,
з тобою хата, як тюрма ...“

„Так на ж тобі !!“

Хитнулась ... впала,
когось напам'яті зовучи ...

А Ляц над нею : «Мабуть, мало.

Вчи жінку ! Чуєш ? Добре вчи !!

Щоб батька з матір'ю забула,

щоб ти нудьгу свою забув,

щоб знав Лиман, щоб люди чули,

щоб він, Остап, її почув !!.

.....

А де ж Горбань ? Як очманілий,

бродив, вдивлявся в темну ніч,

йому ввижався голос милий,

знайомий сміх, привітна річ,

і очі виділись печальні,

і світлоруса голова,

і несподівані прощальні,
жорстоко мовлені слова.
Та ось вже ним оволоділа
нова тривога: довго ждять,
два дні терпіти до неділі,—
раніш би треба виступать!
Коли б не збив людей з дороги
своїми примхами старий,—
не хоче слухати нічого,
і виставляє принцип свій!

Невже не бачить, як зраділи
з його бунтарства глитаї —
всі враз комуну „полюбили“,
бо хочуть знищити її!
І раптом — знов ... знайомі вії ...
в сльозах ... од болю ... од знущань ...
А той підходить ... Як він сміє
торкатись уст її!

Горбань

Замруживсь. Так в дитячі роки,
бувало, дума про страшне —
зирк — з пічки відьма кривобока ...
Тоді й до ночі не засне,
коли вдивлятиметься в морок;
закриє очі — привид зник ...
Або лічити ...

тридцять ... сорок ...

Він збився. Раптом дальній крик
порушив спокій. Кожним нервом
Горбань відчув його! Це там!
„Стривай ... стривай ...“

Не діждеш, стерво !!“

Він біг. Його швидким ногам
піддані хвилі заважали ...

Він спотикався, падав ниць,
і знову біг ...

Вона лежала
страшна, як мертва, горілиць,
коли Горбань, розбивши раму,
до хати вскочив: „Защо вбив!?“
„Ти що ж де вікна б'єш руками?
Поріжешся... Чого спішив?
Не бійся. Дихає. Не вперше...“
Вона отямилась на мить,
сорочку на груді роздерши,
губами ворухнула: „Пить“.

Остан над нею нахилився
в уста холодні влив води,
почув: „... Це добре... Ти лишився...
Не знала... кликала... не йди...“
„Я тут, Наташко!“
„Я не знала...
Почула... боже... як він бив!
як бив...“ І знову замовчала,
а Прокіш зблід, оскаженів:
„Геть з хати!“

Лящ його — за руку:
„Він комісар. Йому — видніш“.
Та вирвавсь Шило: —

„Всі ви — суки!“
Щось — шурх! — як сталь об шкіру: ніж.
„Рятуйте! Смерть!“ —

роздіта й боса
Наташка — з хати! Лящ її —
за стан... за плечі... за волосся...
А тут в раптовій тишині
тіла сплелись в кімьде хрипуче —
і покотилися. Спід них

знялася пилу сіра туча ...
Метнувся ніж ... І знову — зник ...
Ось Шило зверху.— „В бога! в душу!“
Остап його за горло: „Стій!“
Майнула думка: „Він подужа ...“
На мить пустив, і сам не свій
рвонувся, Шила вгору кинув —
і Ляц на Шила впав: „Уб'ю!
Ще ворухнись — і ти загинув ...
віддай но фіночку свою ...
Отак ...“ і знов до Шила: „Хлопче!
Усі ми, люди, всі живі ...
Один д'ного ногами топче,
втопити хоче у крові ...
І він — такий як ти рибалка,
як ти — одмучивсь на війні,
і що ж він мав? Її, Наталку ...
Пробач, ти, Прокопе, мені,
та правда серцеві миліша:
це ти життя занастив
Наталді бідній. Чом раніше
до Горбаня не відпустив?
Скажи: „Пробачте мужикові
за безпросвітну темноту,
живіть у злагоді й любові,
а я світ - за - очі піду ...“
Отак ... отакечки і треба,
Раз полюбилась — хай живуть.
А силоміць її до себе
тобі повік не повернуть!“

Остап Наталку неpritомну
узяв на руки і пішов.
А Ляц услід їм однотонно
ще довго мимрив про любов ...

Пів ночі в діда Коновала,
 з годинку покуривши всмак,
 Лиманська рада засідала,
 рішала й вирішила так:
 громаду зовсім не скликати,
 а з уст в уста оголосить:
 хто хоче з Шилом — не тримати,
 хто за Остапом — теж пустить;
 в усіх, що йдуть, — обов'язково
 патрони й зброю одібрати —
 проти комуни — ані слова,
 хто не скориться — розстрілять.
 Тоді — домовились — в Лимані
 по добрій волі заживем ...
 За Шилом підуть тільки п'яні,
 душ п'ятдесят — за Горбанем.
 А що денікінці наскочать,
 про це нам думати не час:
 чи люди хочуть, чи не хочуть,
 а на віку — вмирати раз.
 Та ще й до того ходить чутка,
 що в інший бік панів женуть.
 Про нас дізнаються не хутко, —
 мовляв, ми з краю: обминуть!

Іде старий, іде й куняє,
 чи спить чи ні — і сам не зна.
 Постукав, — двері одчиняє ...
 Не може бути!.. Що за мана?
 Аж смиконув себе за вуса:
 Так ні, не спить! — „Наташко, ти?“
 До ніг коса упала руса:
 „Прости, мій батечку, прости!“

„Нехай Остап тобі прощає“.

„Остап... простив...“

„А Прокіп? Знає?“

„Не спалить хату нам?“

„Не знаю...“

„Диви — уб'є!“

Мовчить вона.

„І ти — держись...“

Остап сміється :

„Ну, батько, що ж? благослови...“

„Ох, діти, щось мені здається,

Що на біду зійшлися ви.

Хіба ж не знає дикі звички

старих рибальських селищ дід?

Не одна танула, як свічка,

потрапивши в куркульський рід;

не одна сліз даремних ріки

лила й спинить ніхто не міг,

не одній вкоротили віку

свекруха й нелюб-чоловік.

Глитайські п'яні самосуди...

В неділю бійка на ножах...

Невже й тепер так само буде,

як це було при глитаях?!“

„В твоїй комуні — буде, батьку!“

„Ти відки знаєш?!“

„Сам зважай :

Хто в вашій раді? Новохатько —

з дідів і з прадідів глитай.

Пролізе й Лящ — цей орендатор,

„соціаліст“, що спід поли

продасть хоч в пекло батька й матір,

і все село, і всіх в селі...“

„А ти? За що нас агітуєш?“

„Щоб проти них на фронт іти!“

„Ой, комісарє, ти мудруєш...“

„Ой, Барабашє,— не крути!

Добра з Лящами не заробиш!“

„Крутий я, синку, чоловік.

Привик — що здумаєш, те й зробиш,

а передумувать — не звик,

та й ти... Похожі ми з тобою.

Гаразд! Все буде до ладу...

Даю твоїм хлоп'ятам зброю,—

ідіть“.

„Ні, так я не піду“.

„Не підеш?!“

„Ні. Скликай громаду“.

Похмуρο дивиться спід брів :

„Самі скликайте“.

„Скличем, тато“.

„Самі?“

„Егеж“.

„Ти що? здурів?“

Диви, провчать лиманські люди,

щоб ти між них розради й чвар

не сїяв...“

„Не боюсь я суду

народного: я комунар!

Дніпро і степ — все буде наше,

а ти нас хочеш зупинить!?

Це ти не знаєш, Барабашє,

своїх людей...“

„Хлопчисько! Цить!

Не вчи мене. Я не жартую,

і теж нічого не боюсь.

Безумних слів твоїх не чую,

з дурних погроз твоїх сміюсь!

Ніхто не піде за тобою
з комуни в пекло, — хоч заріж,
і накладеш ти головою,
і пропадеш ти ні за гріш!
І хто зажуриться - заплаче?
Отой, що розуму не мав:
у сивий волос вбивсь — не бачив
якого ідола плекав!
Кажу — тікай!“

Аж тут — до хати —
Остапові товариші:
Грицько Борідько і солдати —
Микола й Клим:

„Біда! Спіши...
Ховай Наталку ... Скверне діло ...
Коли б тікати не довелось ...
Братву збирає п'яний Шило,
диви ще й справді зробить щось...“
Наталка — в плач: „Це ж я пропала!“
„Не плач. Не бійся. Не віддам“.

Тут Клим: „Видати, — горя мало?
Мішай з любов'ю пополам —
густіше буде ... Через жінку —
погубиш всіх!!!“
„Сідай — це раз.
Помовч — це два...“
„Та в них же фінки!
А люди сплять! А зараз в нас
на всіх — одна обойма!“
„Знаю ...
Гей, хто там стука? Хто там?“
„Свій“.

Зайшов, хитаючись. Сідає.
„Ти, хлопче, звідки?“

„Вістовий...

Артилерист я...“ З патронташу
дістав квадратний папірець.

„Ану, послухай, Барабаше —
яку нам вість привіз гонець...“

„Мідна денікінська частина
у нашім напрямку біжить
од військ червоних. Хочу з тилу
її гарматами зустріть.

За ніч укомплектуйте роту —
душ двісті. Економте час.

Прибуть на місце у суботу.

Ждем білих — вдень, а вранці — вас...“

„Ну, що ж, старий, давав пораду...“

„Тобі — наказ. Виконуй сам“.

„Будить людей! скликать громаду!“

І тут — з усіх віконних рам
скляна ввірвалась в хату злива...

Три гострі каменя — до ніг...

Юрба за вікнами шумлива...

„Гей, чуєш? рано спати ліг!“

„З чужою жінкою не спиться?“

„Давай!“

„Давай її сюди!“

„Вона тепер і нам згодиться!“

„Диви! сидять, як молоді!“

„Ламайте!..“

Раптом все помалу
надворі стихло, і зайшов
у двері Лящ. Усі мовчали.

Він схлипнув: „От тобі й любов!“

Вже й сам не знаю, що робити...“

„Ми не питали“.

Стёрпів він,
і знов: „Заріжуть — сучі діти ...
Хіба — задами? за курінь?
там човен є старий ... А весла
я можу винести вам ... Ну?!“
Наталка тут, — немов воскресла:
„Остане!“

Він на мить одну
задумавсь ніби, — і до себе
Наталку ніжно пригорнув.
Тоді відмовив: „Ні. Не треба“,
і до Ляща: „Не треба. Чув?“
„Пробач. Хотів зробити, як лучче.
Раз так — Наталку віддавай!“
Старий нахмурився: „Замучать“.
А Лящ: „Ну що ж? потрапить в рай“.

Підвівсь Микола: „Комісарє!
Усе ж загине ... Що робить?“
„Що? Треба п'яну цю отару
Розбити, знищить, розгромить!“

Всміхнувся криво Лящ: „Не вступиш.
Звичайно, спробуй ... та ... навряд ...“
Наталка д'нього: „Що? радієш?..
Я знаю! думаєш — назад
пани повернуться?! Я чула,
як ти сьогодні це казав ...“

Пекуча зненависть майнула
в очах Ляща. Невже програв?!
Невже попався?! Та знадвору —
знов п'яні вигуки і сміх,
десь близько клацнули затвори ...
Клим аж скривився: „Нас усіх

поріжуть, поки прийдуть люди!
І там в стену пролетіться кров...
Ну, підставляй їм перший груди,
лягай під фінку за любов!“
В Наталки враз перед очима
все в хаті обертом пішло...
„Ой, не кажи такого, Климе!
Я йду...“
„Куди?“
„До них... В село...
Мені не страшно вже... Йї-богу...
Там люди гинуть: от біда!“

Ляц подивився на старого:
„За революцію стражда!“
Його старий очима зміряв,
І, одвернувшись, відказав:
„Усїй рідні твоїї не вірив,—
тобі повірив,— і пронав!“

А вікна сипляться, й бандити
у них з'являються з пітьми...
„Наталку треба відпустити,
бо з нею згинем дурно й ми,
і там в стену — артилеристи“, —
промовив Клим.

„Сюди! Сюди!“

Гукає Шило й хоче лізти
через вікно.

„Ну, дочко, йди“, —
зітхнув старий. — „Так, значить, треба!“
І до бандитів: „Годі вам!
Геть од вікна! Вона до тебе
Іде сама. Розсудиш — там“.
Горбань обняв Наталку: „Значить,

готова згинути в бою? “
Поділував: „Хвалю за вдачу ...
А на бандитів цих плюю !!!“

І тут схопив Ляша за груди,
притиснув міцно до вікна:
„Гей! Хто там ближчий родич буде?
Перекажіть,— нехай він зна,
що прийде смерть цьому папаші,
коли не пустять нас в село ...“

Дістав обойму з патронташу,
й Ляша поставив під дуло.

.
Вогні з'являються з туману,
і залп тривожну вість несе,
і сунуть юрми до Лиману
із дев'яти рибальських сел;
вже гомін тишу наповняє,
і розсувається імла,
і кров'ю димною стікає
з кошлатих факелів смола.
Юрба, неначе хвиля в бурю,
через крутий піщаний кряж
переливається. Похмуро
за нею стежить Барабаш.
Стоїть він, скрушений бідою,
і дум тяжких не відганя,
нема в душі його спокою
од слів Остапа Горбаня.
„Не підкорився він старому ...
не дав подумать ... все спішить ...“

А сам Горбань забув про втому,
про те, що третю ніч не спить.

Він обдивляється довкола:
„Он Федір з Тихої Коси,
і Гриць Борідько, і Микола,
Іван, і Сеня Солод — всі
надійні хлопці“. Острів'яни
за ними йдуть гуртом. І ці —
не збочать... Он діди з Лимана —
Вергун і Довбня. Молодці!
Самі до артдивізіону
пішли учора й кажуть там:
„Беріть нас в Армію Червону
Отут і край усім панам...“
І хлопці з Вишерівки згодні,
ідуть піщанські без вагань,
і слухний час настав: сьогодні —
їх поведе Остап Горбань!

І от човна перевернули
розбухлим днищем догори,
штики під факелом сяйнули...
„Гей, Барабаше, говори!“
Той вийшов з гурту і суворо,
не знявши шапки, так сказав:
„Хто кликав — той нехай говоре
А я вас, люди, не скликав“.

„Тю! Геть пішов, старий собако!“ —
(Це хтось із шилевців гука).
„Мовчи, Лящівський носіпако...“
„Чого мовчать? біда яка!
Та комісар твою комуну
доценту знищить... Він же наш!..“
Юрма бандитів п'яних суне,
і відступає Барабаш...
Пішло між людьми, прошуміло,

мов дощ упав на комиші:

„Та що ж це ... Хто ж це ...“

Раптом — сміло

над шумом грім:

„Товариші!“

Стоїть Горбань перед юрбою,
рука простерта — над всіма,
лягла аж до ріки нічної
од неї лінія пряма ...

„Лиманді! Друзі! Комунари!
Не в тому діло — хто скликав!
Не ждїть смертельного удару!
На фронт рушати час настав!
Отут кажу — при всій громаді:
есери білих в гості ждуть,—
нас продавали в Петрограді,
і тут в Лимані продадуть,
коли за владу Рад солдатом
на фронт не піде кожен з нас,
коли продажним і проклятим
лящам повіримо хоч раз!
Вони загибель нам готують,
вернути хочуть панський лад,
і за комуну агітують,
щоб розстрілять її з гармат!
А Барабаш, як всім відомо,
для мене батьком рідним був,
та от же сів на пічці вдома
і за Республіку забув!
На місяць ми комуну кинем,
щоб їй навіки роздвітать,
бо щастя не за морем синім,
а треба щастя з бою брать!
І ми здобудем щастя, люди,
і буде нам — вода й земля,

і нас народ прославить всюди —
від Біломор'я — до Кремля!

Він говорив. Так говорити
душевно й просто можуть ті,
у кого сонячні, відкриті,
незаплямовані путі!
Не плутанина красномовна,
не річ солодка то була,—
а правда, слів огнених повна,
про славні думи і діла!

Старий аж на лиці змінився,
із гурту виступив на крок
іще й навколо подивився,
мовляв: — а що? який синок?
І Ляц той погляд запримітив,
і тихо, наче сам собі,
сказав: „роби“, і між бандитів
як відгук, пошепки: „роби“,
і десь в юрбі гукнули п'яно:
„Бий комісарових врагів!“
„Геть комунарів із Лимана!“
і тут обріза хтось навів,
і впали в темряву три звуки;
народ змішався, закричав,
схопився Барабаш за руку,
назад подався,— та не впав.

Горбань до нього: „Тату! Що ти...“
А Ляц іззаду верещить:
„Це комісарова робота!
Його людей робота!
Бить!“
„Бить комісара!“ — хтось гукає,—

і десь відгукується: — „би - ий!“
і Лящ, мов тінь, умить зникає,
та Барабаш схопився: „Стій!
Держіть! Держіть Ляща!! І Шила!“
Ляща шукали — не знайшли,
Зате племінничка зловили
біля човнів,— і привели.

„Пустіть ... За що мене, браточки ...“
Мовчали всі. Він зрозумів.
„То що ж ... виходить, значить ... точка?!
Тоді й Ляща! Це він навчив ...
а я ... я здам усі обрізи ...“
„Вже одібрали“.

Шило зблід.

Під очі тінь упала сиза,
на лобі викрапився піт.
Широкоплечий, кострубатий,
він зразу зменшився й пожовк;
незв'язно шепотів: „Я ... спати ...
Я хочу спати ...“ І замовк.
І знов: „Хлоп'ятка! Я ж рибалка ...
В Дніпрі і дід, і прадід сплять ...
Простіть ...“

І раптом до Наталки:

„Ага! радієш? Суко ...“
„Взять!“

Бійді реміння підтягнули,
і в степ бандита повели,
і до землі чотири кулі
його навіки прикули.
Луна пішла — і тихо стало,
і в тишині команду чуть,
і сурмачі в похід заграли,

і триста вирушило в путь.
Ось над сонливими човнами
ліхтар сигнальний виника ...
„Не сердься, батьку, їдьмо з нами!“
„Е, ні ... Загоїться рука —
Я тут з лящами повоюю ...“

Наталка тихо підійшла
І поруч стала. Він не чує.

Світання плине зза села,
і на тугу пов'язку ронить,
мов краплі, відблиски зорі ...
З хвилину ланцюгами дзвонять,
підняті разом якорі.
„Оста - а - пе!“ — кличе кум Барило ...
„Я їду, батьку...“
„Прощавай.
Стривай ... посидимо“.

І сіли
вони утрьох на вогкий край
човна розбитого, й мовчали;
так розлучались люди ці —
суворі й ніжні, і з причалу
на них дивилися бійці ...

„Ну, що ж, Наталко, попрощайся.
Хто й зна, чи вернеться сюди ...“
Поділувала: „Повертайся!“
Він пригорнув до себе: „Жди!“

Вже напинаються вітрила.
Народ на березі притих,
Наталка схлиснула несміло,
а Барабаш немов застиг.

В очах — ні усмішки, ні суму,
отут під вітром молодим
про сина славного він дума
і старість геть жене.

За ним —
вгорі на сході степ осінній
вдягає золотий шолом,
а він кремезний, мов камінний,
стоїть без шапки. А Дніпром
пливуть шаланди рівно й швидко,
і на зорі нового дня
йому ще довго, довго видко
високу постать Горбаня...

1937.

Нова Баварія.

ІБ ПНУС

6844

Редактор А. Р о в і н
Художник Л. Ка п л а н
Техкерівник Я. Б р о ш т е й н
Коректор Є. Ц и л л а н о в а

Друкарня ім. М. В. Фрунзе, Харків,
пров. Фрунзе, 6. Уповноважений Го-
ловліту 7937. Зам. 169. Тираж 10.000.
10¹/₄ друк. арк.

Видання 885. Пап. ф. 72×94—65 кг.
2¹/₂ пап. арк. В 1 пап. арк. 112.000 літ.
Здано в роботу 22-II-38 р. Підписано
до друку 19-IV-38 р.